

AXEL WALDEMARSON:

I turbulensens tid

De två senaste åren har för svenska förhållanden varit politiskt osedvanligt händelserika. Denna "turbulensens tid" är ingalunda förbi, skriver redaktör Axel Waldemarson. De svåraste omställningarna återstår för att vi skall kunna anpassa oss till de ekonomiska realiteterna. Om den samhällsekonomiska balansen skall kunna återställas på lång sikt måste regeringen ha mod att genomföra impopulära besparingar men samtidigt frigöra de skapande krafterna i samhället.

Bakom oss har vi två år av en för våra förhållanden ovanlig politisk turbulens: upplösningen av den första Fälldin-regeringen, ministären Ullstens uppgång och fall, valstriden som förde fram till – för att använda finländsk terminologi – Fälldins "tvåa", den hätska folkomröstningskampanjen, referendadagen och så till sist den största konflikten på vår arbetsmarknad.

För den ytliga betraktaren kan det ändå förefalla som om den politiska apparaten, de partier som bär upp vår demokrati, nästan oskadad tagit sig igenom turbulensens våldsamma kastningar.

Det är visserligen riktigt, att moderata samlingspartiet noterat en för sin del nära nog exemplös framgång med var fjärde väljare bakom sig i de senaste opinionsmätningarna, i huvudstadsregionen var tredje. Partiet har i styrka passerat centern och folkpartiet sammantagna. Det är också riktigt att socialdemokraterna övervunnit den påfrestning som kärnkraftsomröstningen såg ut att bli och i stället noterat för dem hoppingivande opinionssiffror.

Likväl har den politiska högspänningen och motsättningarna inte – i varje fall ännu – splittrat partier eller fött missnöjesgrupperingar. Sverige har inte följt det nordiska mönstret: EG-striden i Norge och de politiska förtroendekriserna i Danmark och Finland skapade ett politiskt klimat i vilket en rik partiflora frodats med Poujadistiska missnöjesyttringar – som de Glistrupska söder om Öresund, den Vennamoska i Finland och Anders Langes på andra sidan Kölen, alla med konsekvenser för den politiska stabiliteten.

Under sommaren har det visserligen uppstått krafter i vårt land med förhoppningar om att få ett miljöparti till stånd. Man kan också

peka på att partifloran förökas på det lokala planet. Stockholmspartiet är ju ett utmärkt exempel på hur kärleken till cykeln och hatet till bilen kan ersätta en politisk ideologi och ge en vågmästarroll i landets till innevånarantalet största kommun.

Av tre skäl finns det emellertid inte anledning att i denna uppsats föra diskussionen om nya partibildningar vidare.

För det första är vi ännu inte inne i det andra av mandatperiodens tre år. Hugade partiledareaspiranter befinner sig tills vidare utanför maktens boningar.

Ett andra skäl är att alla försök att bryta riksdagens fempartisystem hittills misslyckats – den radikala landsföreningen omedelbart efter andra världskriget och KDS under senare tid är utmärkta exempel härpå.

För det tredje är det alltjämt upp till de etablerade partierna att agera på ett sådant sätt att väljarna i dem ser tillräckliga valalternativ. Det är därför mycket intressantare att diskutera deras möjligheter än att ägna hugskotten uppmärksamhet. Det är under tiden fram till nästa val som det avgörs om våra ansvariga skall kunna undgå en sk danmarkisering, dvs det politikerförakt och den ringaktning för folkrepresentationen (folketinget) som över en valnatt förändrade vårt södra grannlands politiska geografi och liv.

Nödvändiga omställningar

Vad våra partier och politiker nu måste inse är att turbulensens tid ingalunda är över, att det ingalunda fortsättningsvis går att slå sig till ro och låta det politiska arbetet rulla vidare i gamla invanda banor. Sanningen är nämligen den att den svåraste turbulensen alltjämt

återstår att ta sig igenom och att vi vet mycket litet om hur den svenske medborgaren politiskt kommer att reagera inför de påfrestningar som den kommer att ställa honom inför.

Vad som förestår är inte bara att anpassa vår välfärd till de resurser som vi själva kan arbeta ihop utan också att betala de bördor som det under senare år kostat att upprätthålla en högre välfärd än denna, att hålla dödsdömda företag vid liv och att trygga sysselsättningen. Det är sant att det rör sig om problem som vi ingalunda ensamma har att brottas med. De delas av praktiskt taget hela den västliga industrivärlden. Vårt problem är att den svenske medborgaren under nära ett halvt sekel fostrats i tron att a n d r a visserligen skulle kunna få det sämre men inte vi själva. På något sätt skulle de svenska politikerna vara i besittning av den vises sten som gör oss osårbara.

Det kan med fog hävdas att vårt folk politiskt-mentalt står inför den mest drastiska förändringen som det upplevt sedan 1932. Då inleddes den era av tillväxt och förhoppningar som konstituerade välfärds-Sverige. Nu gäller det att återföra välståndet till vad vi med egen möda förmår bära upp.

Uppgiften underlättas inte av att krismedvetandet ingalunda är tillräckligt starkt utvecklat i en del opinionsbildande kretsar. Alltjämt tycks många hoppas att underverkens tid inte är förbi eller rent av tro på de socialdemokrater som förklarar att svårigheterna med ond vilja påtvingats folket sedan centerpartiet och folkpartiet inom regeringen fallit till föga för Gösta Bohmans moderater.

Mot den här tecknade bakgrunden har det sitt intresse att granska regeringens och oppositionens möjligheter, naturligtvis med de reser-

vationer som måste göras för en artikel författad en eller annan månad innan den lämnar trycket.

Regeringens uppgift

Regeringen har fått en möjlighet till nystart. Samtidigt måste statsråden vara medvetna om att de inte på samma sätt som tidigare kan betrakta Kanslihuset som en skyddad verkstad.

Med dessa två påståenden förhåller det sig på följande sätt.

Den första borgerliga regeringen på mer än fyra decennier, Fälldins "etta", kunde räkna med förståelse för de svårigheter övergången från opposition till ministär innebar, för de helt skilda förutsättningar under vilka regeringsarbetet i Kanslihuset och utskottstraggländet i riksdagen bedrivs. Med en viss mildhet kunde det ses på att vissa inom regeringen — läs folkpartisterna — var så intensivt upptagna av att leda i bevis att borgerlig regeringspolitik också är välfärds- och reformpolitik att de hade svårt att se de upptornade ekonomiska svårigheterna. Det fördröjde men förhindrade inte den ekonomiska politik som med devalveringarna och stabiliseringspaketet grundlade en nödvändig ekonomisk kur.

Med "ettans" fall och mini-ministären Ullstens tillkomst blev uppgiften för anhängarna av en samlad borgerlig politik att arbeta för en sådan utgång av riksdagsvalet 1979 att trepartiregeringen kunde återupprättas. Det lyckades — om än med mycket knapp marginal.

När Fälldins "tvåa" trädde till, hade därför två viktiga politiskt-strategiska mål uppnåtts. För det första har de tre borgerliga partierna visat sig förmögna att tillsammans bilda rege-

ring. För det andra har en borgerlig regering inte inneburit social rasering eller orimlig arbetslöshet. Härtill har för det tredje letts i bevis att väljarna efter tre års borgerlig regeringspolitik — och trots den allvarliga splittring som kärnkraftsfrågan åstadkom — mycket väl föredrar en fortsatt icke-socialistisk ministär i stället för att skifta till ett socialdemokratiskt kabinett Palme (med kommunistmandaten i riksdagen som passivt underlag).

När dessa strategiska mål nu har uppnåtts bör det vara möjligt för regeringen att helt koncentrera sig på de viktiga uppgifterna på den ekonomiska politikens fält. Den har på ett helt annat sätt än tidigare råd att ta kritik och inte värja för de impopulära beslut som blir ofrånkomliga.

Om Fälldins "tvåa" inte förmår att gripa in i tid eller att ta i tillräckligt, får den finna sig i att kritiseras därför — även av grupperingar som står den nära eller i varje fall föredrar en borgerlig regering. Syftet med den kritiken — och den må gärna vara bitande och hård — är tvåfaldigt. Den skall ge de personer inom regeringen som fruktar att den allmänna opinionen inte är mogen för den besparingspolitik som krävs råg i ryggen. Men kritiken skall också väcka medborgarna och hos dem skapa insikt om det ekonomiska lägets krav.

Vad har då regeringen att göra? Vilka råd skall den lyssna till?

Det var George Bernhard Shaw som en gång anmärkte, att även om man placerade alla ekonomer sida vid sida så skulle de ändå inte kunna formulera en gemensam konklusion. Det finns förvisso lika många alternativ som rådgivare. Regeringen kan lyssna till dem alla. Likväl måste den bestämma sig för en handlings-

linje och framförallt undvika att blanda ihop olika rekommendationer vars huvudinslag motverkar varandra i stället för att förstärka effekten.

Huvudkravet är en ekonomisk politik grundad på den värdesyn som är gemensam för de tre regeringspartierna. Därmed är också sagt att alla inslag som skulle vrida utvecklingen i socialistisk riktning är uteslutna. Den politik som knäsetts har inte bara besparingsbakgrund. Den måste också frigöra de skapande krafterna i samhället, stimulera den enskilde framför kollektivet.

Politiken måste bli lika konsekvent som långsiktig. Det räcker inte bara med ytliga korrigeringar. Regeringen måste också ha mod att angripa de mekanismer i vårt samhälle som drivit fram den starka obalansen.

Det räcker inte heller med det ansvar som åligger regering och riksdag. Det är nödvändigt att kommuner och landsting tar sitt ansvar och inte genom en expansiv politik saboterar stabiliseringsansträngningarna. Regeringspartiernas företrädare i kommuner och landsting måste inse eller rent av genom åtgärder tvingas att inse att de är regeringens bundsförvanter och inte motståndare. De måste slå dövörat till inför frestande socialdemokratiska erbjudanden och effektivt värja sig mot alla de grupper som kräver ständigt ökade bidrag.

Är då detta en så hård politik att regeringspartierna och deras anhängare inte orkar sluta upp kring den? Den frågan är i själva verket inte relevant. Vad det gäller är inte att ställa upp för exempelvis facket eller den ena eller den andra organisationen utan för samhälls-ekonomin.

En politik som är trovärdig kan vara vin-

nande även om åtgärderna inte är populära. För en tillräcklig tilltro är det nödvändigt att politiken framstår som hela regeringens och inte något enskilt regeringspartis. Inget skulle främja detta bättre än tillskapandet av ett inre kabinett med partiledarna under Fälldins ledning som närmast ansvariga för den nya politiken. Det skulle också markera regeringschefens roll.

Att återställa den samhällsekonomiska balansen är en uppgift på lång sikt. Sedan regeringen väl har tagit itu med den är det därför naturligt att regeringspartierna vid mötet med väljarna 1982 begär deras mandat att få fullfölja uppgiften.

Socialdemokratis problem

Ett av socialdemokratis problem är uppenbarligen att den strategi med vilken de hoppas kunna återvända till regeringsmakten går på tvären med den politik som krävs för att komma till rätta med obalansen i vår ekonomi. Partiet besväras också av de ständiga och snabba, dessutom starkt känsloladdade, uttalanden från LO som binder rörelsen innan politikerna hunnit säga sitt.

Därför förefaller den socialdemokratiska positionen i lika hög grad som regeringen i behov av "inre kabinett" för den ekonomiska politikens skötsel. Olof Palme har både starka och svaga sidor — till de senare hör alldeles uppenbarligen den ekonomiska politiken. Det är kanske också en övermäktig uppgift att mitt i det djupa engagemanget för den ekonomiskt svaga tredje världen, nedrustningen och fredsvisionerna fascinerar av vår egen ekonomiska vardag. Problemet vore kanske inte så stort om kretsen närmast Palme bjöd på ekono-

misk expertis i stället för valstrategi och ideologi.

Jag har då inte räknat den socialdemokratiska riksdagsgruppens främsta tillgång på det ekonomiska området, Kjell Olof Feldt, till Palmes inre krets. Under den senaste tiden har Feldt genom demonstrativa uttalanden sökt få sina partivänner att inse lägets allvar. Det är en tung och hittills otacksam men likväl för nationen angelägen uppgift.

Det illavarslande är att Feldt varje gång han diskuterar besparingsåtgärder möts av ramaskri för att inte säga glåpord från upprörda riksdagskamrater (s), kommentatorer inom den så kallade A-pressen, kvinno- och ungdomsförbund. Uppriktigt sagt förvånar det svaga stöd som Feldt vid dessa tillfällen fått av partiledningen eller från den inre cirkelns sida.

Det kan tänkas att socialdemokratin faller offer för den sk Sifo-demokratin. Partiledningen kan så till den grad ha förhållit sig av de gynnsamma opinionssiffrorna att den helt enkelt inte vågar bryta med den verbala men förslagslösa politik som ligger bakom den. Naturligtvis är det riktigt att de socialdemokratiska anhängarna mentalt är sämst förberedda inför den nya politiska kurs som de ekonomiska svårigheterna tvingar fram.

Olof Palme faller tillbaka på att det är regeringen som har att komma med förslagen och att det sedan är oppositionens tur att ställa alternativen. Oppositionsledaren hänvisar därmed till en traditionell tågordning, kort sagt den sedvanliga riksdagslunken. Hans inställning kan naturligtvis principiellt försvaras, men det finns ju ändå ingenting som förhindrar en opposition att vara först på plan. Med den

nuvarande strategin riskerar socialdemokraterna att ständigt komma traskande patrullo. Har Olof Palme inte någonsin frågat sig om det inte är säkraste metoden att förlora kampen om det politiska initiativet?

Socialdemokraterna är i behov av ett nytänkande. Det är möjligt att förlusten av den expertis på många områden, särskilt det ekonomiska, som uttåget ur Kanslihuset medfört verkat förlamande. Det blir hårdare och tyngre att utarbeta alternativ, att se problemen ur en vidare vinkel än riksdagskansliets.

Nära nog alla socialdemokratiska tidningar — det finns naturligtvis undantag — reagerar traditionellt. Taktiken är densamma som för 30–40 år sedan. I Sveriges svåraste ekonomiska läge på nära ett halvt sekel återupprepas den gamla visan om borgarnas oduglighet, om medvetna åtgärder för att trycka ned de svaga och beskäftiga ingrepp för att göda redan rika kapitalägare.

Ser man inte den verklighet som Olof Palme en gång lät Tage Erlander förstå vara partiets svåraste och nästan ende motståndare?

Med gårdagens politik löser vi inte dagens problem, ej heller bygger vi under för den morgondag som kommer. De politiker och partier som saknar förmåga till förnyelse och anpassning till verkligheten kommer att dyrt få betala detta.

Verkligheten är nämligen obeveklig.

Vad händer inom Rörelsen om dess folk finner att det är Curt Nicolin och inte Olof Palme som har måttat denna verklighet rätt?

En och annan på den borgerliga sidan kan ägna samma problemställning en tanke.